УДК 342.7+346.21+346.548
DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-6/5

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО ВИМІРУ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ МІСТА В УМОВАХ МІЛІТАРНОГО ВПЛИВУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

SOCIO-ECONOMIC ASPECT OF THE ECONOMIC AND LEGAL DIMENSION OF CITY RESILIENCE IN CONDITIONS OF MILITARY INFLUENCE AND POST-WAR RECOVERY

Лига А.І., провідний економіст
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»

В статті було визначено основні соціально-економічні аспекти впливу на резільєнтність міста, в контексті розвитку (відновлення) міста та протидії викликам та загрозам через призму норм права, з врахуванням впливу на місцевий соціум та його інтереси в умовах мілітарного впливу та повоєнного відновлення.

Було визначено дефініцію соціально-економічна резільєнтності міста як – здатності соціально-економічної системи міста самостійно з обмеженим державним втручанням, протистояти (абсорбувати), адаптуватись чи відновлюватись від потрясінь та негативних викликів, зі збереженням прийнятних темпів економічного розвитку, без шкоди для забезпечення всіх основних потреб його мешканців, через мінімізацію негативних наслідків та максимізацію використання нових можливостей.

В роботі визначено критерії соціально-економічно резільєтності міста, за якими вона характеризується, на яких ґрунтується, спрямовується та функціонує.

Знайшли подальший розвиток визначення дефініцій «соціально-економічний аспект» та «економіко-правовий вимір».

Визначено «соціально-економічну структуру резільєнтності» та надана класифікація основних елементів та форм такої структури за соціальною, економічною та правовою складовою.

В контексті дослідження встановлено ключові негативні наслідки, що виникають в умовах мілітарного впливу та загрожують повоєнному відновленню.

Проаналізував ймовірні негативні наслідки мілітарного впливу на повоєнне відновлення України автор зробив наголос, що для їх усунення доречно розробити систему правових механізмів для реалізації принципу якості життя людини на практиці.

Базуватись його впровадження має на стимулюванні впровадження практик саморегулювання добросовісної господарської діяльності верифікованих громадськістю.

Ключові слова: соціально-економічний аспект, економіко-правовий вимір, резільєнтність міста, мілітарний вплив, повоєнне відновлення.

The article identified the main socio-economic aspects of the impact on the resilience of the city, in the context of the development (reconstruction) of the city and countering challenges and threats through the prism of legal norms, taking into account the impact on local society and its interests in conditions of military influence and post-war reconstruction.

The definition of the socio-economic resilience of the city was defined as the ability of the socio-economic system of the city independently, with limited state intervention, to resist (absorb), adapt or recover from shocks and negative challenges, while maintaining acceptable rates of economic development, without prejudice to ensuring all the basic needs of its residents, through minimizing negative consequences and maximizing the use of new opportunities.

The paper identifies the criteria for the socio-economic resilience of the city, by which it is characterized, based on, directed, and functions.

The definition of the definitions of «socio-economic aspect» and «economic and legal dimension» was further developed.

The “socio-economic structure of resilience” is defined and a classification of the main elements and forms of such a structure is provided according to the social, economic and legal component.

In the context of this study, the key negative consequences that arise under conditions of military influence and threaten post-war recovery are identified.

Having analyzed the likely negative consequences of military influence on the post-war recovery of Ukraine, the author emphasized that in order to eliminate them, it is appropriate to develop a system of legal mechanisms for implementing the principle of the quality of human life in practice.

Its implementation should be based on stimulating the implementation of self-regulation practices of bona fide economic activity verified by the public.

Key words: socio-economic aspect, economic and legal dimension, city resilience, military influence, post-war recovery.

Постановка проблеми. Соціальна-економічна політика сучасного українського міста в умовах мілітарного впливу та повоєнного відновлення, стикається з низкою нових нетривіальних викликів де до звичайного соціально-економічного, інфраструктурного розвитку, підвищення інвестиційної привабливості подолання корупції та розв’язання основних питань місцевого значення віднесених (делегованих) до їх компетенції, додається гостра нестача трудових ресурсів, гостра потреба відновлення житлового фонду, повернення вимушених переселенців з закордону, підвищення міграційної привабливості України та міста, стимулювання народжуваності, зменшення смертності, інтеграції військовослужбовців у мирне життя тощо.

Все це потребує дослідження феномену соціально-економічного аспекту економіко-правового виміру резільєнтності міста в умовах мілітарного впливу та повоєнного відновлення, визначення дефініцій та основних критеріїв за якими характеризується соціально-економічна резільєнтність міста, а також виявлення ключових загроз, що виникають в умовах мілітарного впливу та повоєнного відновлення, та механізмів здатних нівелювати зазначені загрози.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На глобальному рівні дослідила різільєнтність Л.Г. Богуш яка визначила її як пріоритет соціально-економічного розвитку України [1], а також як політичну складову регулювання стратегії транскордонних міграцій робочої сили [2].

Також, О.В. Позняк з колективом авторів, надалі визначення поняттю міграційної резільєтності [3].

Глобальний підхід у дослідженні резільєнтності демонструє В.В. Близнюк с авторами, що дослідили соціальну резільєнтність національної економіки для України крізь призму ЄС [4], та проблематику мінімізації нерівностей

українського суспільства через резільєнтність соціально-економічної системи.

Визначені авторами інституційні деструкції соціетального розвитку сучасного українського суспільства дозволили обґрунтувати інструменти їх мінімізації, які на думку авторів забезпечуватимуть після воєнне оновлення суспільного договору та створить підґрунтя соціальної стійкості українського суспільства [5].

В науковій роботі В. Лісовського увага акцентується на забезпечення національної безпеки в наслідок військової агресії Росії через розвиток резільєнтності. Втім автор підкреслює, що не існує безпеки відокремлено від життєдіяльності людини саме тому забезпечення всіх аспектів такої життєдіяльності є одним з ключовим питанням національної безпеки [6].

О.Ф. Новікова та Н.А. Азьмук інтерпретували теоретичні засади феномену резільєнтність соціально-трудової сфери в умовах повоєнного відновлення України з погляду системного підходу посиленого цифровізацією [7].

В контексті забезпечення резільєтності територіальних громад доцільно згадати праці Т.В. Маматової [8] де авторка дослідила теоретичне підґрунтя забезпечення резільєнтності публічного управління в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України, а також О.М. Пахненко [9], що дослідила питання сутності та складових резільєнтності громад, через проблеми викликані COVID-19.

Попри істотне наукову важливість досліджень вищезазначених авторів, саме в контексті обґрунтування сутності соціально-економічного аспекту економіко-правового виміру резільєнтності міста в умовах мілітарного впливу та повоєнного відновлення приділено недостатньо уваги.

Мета статті. Дослідити соціально-економічний аспект резільєнтності міста в умовах мілітарного впливу та повоєнного відновлення через перетин економічних та правових факторів, де правові норми впливають на економічні процеси, а економічні фактори впливають на правове регулювання та соціум.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж приступити власне до визначення основних критеріїв за якими має оцінюватись соціально-економічна резільєнтність міста в умовах мілітарного впливу та повоєнного відновлення, необхідно визначитись власне з тим які підходи на сьогодні пропонуються для визначення дефініції соціально-економічна резільєнтність.

Так В.В. Близнюк розглядає соцієтальну резільєнтність (societal resilience) як суспільний системно-синергетичний феномен, що характеризує стресостійкість суспільства загалом. Він на основі аналізу досліджень AXA Research Fund, запропонував бачення соцієтальної резільєнтності, як здатності суспільства протистояти потрясінням, що передбачає поєднання трьох компонент: здатності долати труднощі, адаптаційної здатності вчитися на негараздах для майбутнього, а також трансформаційної здатності створювати інститути та реалізувати заходи соціального забезпечення для формування стійкості суспільства до майбутніх потрясінь [4].

Попри в цілому вірне смислове навантаження поняття соцієтальної резільєнтності надане авторами, та згадкам про необхідність протистояти шокам та стресам, на мою думку, у своєму авторському визначенні вчені акцентуються на здатності суспільства ефективно реагувати постфактум на потрясіння, але недостатньо приділяють увагу питанням превентивних заходів, спрямованої на здатність суспільства та його наявних інституцій передбачати та витримувати такі потрясіння.

Само значення слова resilience означає – стійкість, еластичність та пружність і є дуже влучним для розуміння поняття резільєнтної системи.

Адже, здатність системи долати деформацію та відновлюватись не може проявлятись постфактум, стійкість, пружність та еластичність не з'являються після деформації, об'єкт або має такі характеристики з самого початку і тоді при втручанні з зовні проявляє свою пружність, або немає такої характеристики й тоді пружинити немає чому.

Тобто, резільєнтна соціально-економічна система для того, щоб ефективно абсорбувати суспільні деформації має бути еластичною (пружною) до такої деформації, а отже превентивно передбачати будь-яку деформацію та здатною самостійно без будь-яких додаткових чинників відновитися.

На здатності резільєтності абсорбувати суспільні деформації зокрема наголошено у дослідженні О.М. Пахненко [9], яка з'ясувала, що початково даний термін походить із фізики, де застосовується у прямому значенні, тобто як здатність матеріалів відновлювати свою форму після деформації.

Думка про наявність форми за якою характеризується вплив на об'єкт є важливим, та потребуватимете чітко визначених критеріїв та принципів її визначення, які й слугуватимуть індикаторами, які будуть верифікувати рівень резільєнтності системи.

В подібному баченні цікава робота Т. Маматова, В. Борисенко. Автори навпаки акцентуються на превентивності, адже аналізуючи резільєнтність в економічній сфері та сфері публічного управління вони запропонували розглядати її як здатність системи (наприклад, території/громади/спільноти) поглинати руйнівні впливи й при цьому зберігати основні функції та структуру. Забезпечення резільєнтності передбачає свідоме керування процесом адаптування системи з метою збереження певних її якостей та дозволити іншим зникнути, при цьому зберігаючи сутність (або «ідентичність») системи [8].

Вважаю важливою думку авторів, що специфічною рисою колективних цінностей є їх відкритість до інтерпретації та можливості розбіжності у трактуванні, тому саме люди – і шляхи, якими вони приходять до грубого консенсусу – обов'язково знаходяться в центрі уваги під час формування резільєнтності громади [8].

Водночас, в роботі В. Лісовського ці дві позиції згадуються, але не поєднуються. Так на початку роботи він зазначає, що під резільєнтністю вважається, саме здатність людини або системи зберігати стійкість під впливом зовнішніх і внутрішніх загроз, не втрачаючи темпів розвитку, а ближче до висновків дає визначення резільєнтності – як здатності (потенційної або виявленої) динамічної системи успішно пристосовуватися до порушень, які загрожують функціонуванню системи, життєздатності або розвитку; позитивна адаптація або розвиток у контексті негативного впливу [6].

О.М. Пахненко, Н.А. Азьмук дають визначення резільєнтності як життєстійкості системи, здатності адаптуватися до нових умов існування, викликів та відроджуватися й функціонувати на нових засадах [9].

Saputro, G. & Suwito, S. У своїй роботі Economic Resilience in Asymmetric Warfare. Визначають економічну резільєтність – як динамічний стан економічного життя нації, що містить наполегливість та стійкість, що включає здатність розвивати силу нації у протистоянні та подоланні всіх загроз, збурень, перешкод та викликів, що виникають ззовні та зсередини країни. Автори зазначають, що резільєтність в економічній сфері можна побачити економічних аспектах тісно пов'язаний із задоволенням споживчих потреб, які включають виробництво, розподіл і споживання товарів і послуг для досягнення зусиль, спрямованих на підвищення рівня життя громади окремо та в групах [10].

Оскільки економічна резільєтність враховує аспекти демографії та міграції трудових ресурсів, то за методом аналогії, вважаю доречним, також навести визна-

чення міграційної резільєтності наданої О.В. Позняк та іншими. Які під міграційною резільєтністю розуміють здатність системи (зокрема, країни) до відновлення/досягнення параметрів стабільного демографічного розвитку за рахунок міграційних чинників, включаючи максимальне використання міграційних можливостей і мінімізацію негативних наслідків міграцій. Кінцевими цілями досягнення міграційної резільєнтності автори визначають економічне процвітання та високу якість життя населення [3].

Структурно та концептуально послідовність впливу на резільєнтність ринку праці визначено її як реакцію ринку праці на вплив стресогенного чинника, що призводить в дію певні механізми, результатом чого є його адаптація. Дослідники виокремлюють 4 важливі елементи, які вступають у взаємодію та визначають резільєнтність ринку праці: *виклик* (будь-який стресогенний зовнішній чинник); *контекст* (засади та умови функціонування ринку праці); *реакція* (адаптивну здатність до мінімізації негативного впливу); *результат* (здатність до відновлення) [7].

Втім на мою думку найбільш повно зазначені аспекти враховано в роботі О.М. Пахненко яка зазначає, що у широкому розумінні, резильєнтність будь-якої системи є сукупністю таких рис як здатність до абсорбції ризику, адаптації та відновлення.

Влучно кваліфікуючи такі властивості резільєнтності громади як:

– здатності громади протистояти зовнішнім потрясінням її соціальної інфраструктури;

– процесу зміни стану громади;

– адаптація, збереження стійкого стану: «здатність адаптуватися до небезпеки, вживаючи заходів для досягнення та підтримки прийнятного рівня функцій і структури громади, як зміцнення та розвитку у відповідь на фактор ризику в контексті відновлення» [9].

Втім у запропонованому авторкою баченні резільєнтності, було б потрібно акцентувати на важливості не простого відновлення, а відновлення саме з профітом (зміцненням та розвитком), Тобто необхідністю знаходження у загрозах нових переваг які скоріш за все не проявились би за звичайних обставин.

Отже, підсумував все вищезазначене, можемо визначити ***дефініцію соціально-економічна резільєтність міста*** як – здатність соціально-економічної системи міста самостійно з обмеженим державним втручанням, протистояти (абсорбувати), адаптуватись чи відновлюватись від потрясінь та негативних викликів, зі збереженням прийнятних темпів економічного розвитку, без шкоди для забезпечення всіх основних потреб його мешканців, через мінімізацію негативних наслідків та максимізацію використання нових можливостей.

За критеріями соціально-економічної резільєнтність міста ***характеризується***: певною соціально-економічною структурою та формою, принципами, широким колом соціальних та економічних питань та чинників, що впливають на життя людей та суспільства та сформованих на їх базі критеріями оцінки; ***ґрунтується***: на відкритій до інтерпретації та суспільного дискурсу самовідновлювальній та саморегульованій системі, що функціонуючи за модерації держави та ефективної верифікації суспільства; ***спрямовується***: на абсорбцію, адаптацію до потрясінь та негативних викликів (проблем) зі швидким відновленням та збереженням темпів сталого соціально-економічного розвитку, в центрі якого розташовані якість життя, високий рівень додержання прав та інтересів людини; ***забезпечується***: ефективним набором системно взаємопов'язаних державних та недержавних інституцій з достатнім для усунення соціально-економічних деформацій, набором правових інструментів, фінансових, матеріально-технічне, трудових, інфраструктурних та інформаційних ресурсів.

Отже, для більш конкретного розуміння соціально-економічного аспекту економіко-правового виміру резільєнтності міста, доречно визначитись зі значенням його основних складових.

Власне походження і значення терміну «аспект», походить від лат. aspectus «вид, вигляд; погляд, точка зору»). Тобто, сама сутність аспекту виходить з наявності певного об'єкта, де явище (ситуація) розглядається під певним кутом його бачення, з певним поглядом.

В.В. Подзізей, Т.О. Шматковська розуміють під соціально-економічним аспектом широкий спектр явищ та процесів, що прямо або опосередковано впливають на рівень життя населення та загальний розвиток суспільства [11].

Попри достатню влучність такого визначення, вважаємо важливим його вдосконалення через прив'язку власне до витоків терміну «аспект», а також необхідності акцентувати на взаємозв'язках зазначеного спектра явищ та процесів. Тобто, на взаємному впливі суспільства та його соціальних потреб на економічний розвиток та навпаки впливу економічних явищ на соціальне життя суспільства.

Отже, пропоную розуміти під ***соціально-економічним аспектом*** – об'єктивний погляд на широкий спектр соціальних явищ та процесів важливих для соціального життя населення та розвиток суспільства, під кутом (з погляду) впливу на них широкого спектра економічних явищ та процесів важливих для сталого економічного розвитку, та зворотного впливу соціальних явищ на економіку.

Соціально-економічний аспект включає: вивчення впливу позитивних та негативних чинників (факторів) в економіці на суспільство; вивчення того, як соціальні чинники (фактори) впливають на економічний розвиток; дослідження та вимір економічного та соціального становища різних соціальних груп людей (домогосподарств) та суспільства в цілому; вивчення соціально-економічних відносин між різними соціальними групами та їх участі в економічних процесах (зокрема відносини між роботодавцями та робітниками, між продавцями (виробниками) та споживачами; визначення пріоритетів для соціальної економіки, що забезпечує гідний рівень життя людей їх вільний розвиток та гарантія забезпечення всіх їх прав; вивчення чинників, що впливають на швидкість економічного зростання.

Стосовно терміну «вимір», то згідно з тлумаченням наданого у «словнику української мови» під ним розуміється – визначення якої-небудь величини чогось, що вимірюється [12].

Важливо зазначити, що контекст виміру економіко-правових відносин, вимагає, підійти у визначенні цієї дефініції з позиції дуального аспекту (погляду, точки зору) взаємного впливу норм права на економіку.

Водночас смислове навантаження терміну «вимір» вимагає визначення терміну «***економіко-правовий вимір***» як економіко-правовий погляд (аспект) на об'єкт дослідження, що має конкретне сутнісне, смислове, якісне та кількісне наповнення економічними та правовими чинниками, питаннями, параметрами та критеріями необхідних для опису стану такого об'єкта та оцінки впливу на нього.

Зазначене визначення дефініцій «соціально-економічної резільєтності міста», «соціально-економічний аспект» «економіко-правового виміру» резільєнтності міста дозволяє перейти до основних критеріїв за якими вона характеризується.

Як зазначалось вище соціально-економічна резільєтність міста характеризується певною соціально-економічною структурою. Розуміння соціально-економічної структури є важливим для аналізу суспільного розвитку, визначення проблем та динаміки такого розвитку, можливостей для перетворень, а також для розробки ефективної соціально-економічної політики.

Термін «структура» етимологічно походить від лат. structura – побудова, розміщення. Тлумачення надане в «словнику української мови» вбачає в цій побудові наявність взаєморозміщення та взаємозв'язку складових частин (елементів) цілого [13].

Наявність побудови великої кількості елементів побудованих в одне ціле, є ключовою характеристикою системи.

Отже, під ***соціально-економічною структурою резільєнтності*** слід розуміти систему взаємопов'язаних елементів, що визначають устрій, функціонування та правові відносини, які забезпечують здатність соціуму та економіки відновлюватися після потрясінь та адаптуватися до змін через взаємодію.

В основі визначення соціальних елементів соціально-економічної резільєнтності лежить спроможність системи забезпечити основні потреби людини. Для цього доречно використати принцип соціальної якості життя людей, який ґрунтується на ідеї, що кожна людина має право на гідне життя, що включає в себе доступ до основних благ та послуг, можливість для розвитку та самореалізації, а також участь у суспільному житті.

Він передбачає не лише економічний добробут, але й безпеку, рівність та ефективний захист прав і свобод, доступ до якісної системи охорону здоров'я та освіти, соціальну підтримку, здорове навколишнє середовище, соціальну справедливість та гарантію ефективної участі у суспільному житті.

Отже, до ***соціальних елементів соціально-економічної резільєнтності*** треба віднести:

соціальний капітал;

– соціальну підтримку;

– соціальна справедливість;

– гарантії економічних та громадянських прав та свобод;

– фінансова стабільність;

– доступність та розвиток соціально-побутової, соціально-культурної, транспортної, інноваційної та інформаційної інфраструктури;

– екологічна стійкість та обізнаність;

– ефективне державне управління;

– законність та прозорість;

– залучення громадськості до прийняття рішень та управління.

В основі економічних елементів соціально-економічної резільєнтності лежить здатність підприємств до функціонування та сталого розвитку в умовах нестабільності.

Отже, ***до економічних елементів соціально-економічної резільєнтності*** треба віднести:

– диверсифікацію економіки;

– зменшення залежності від одного сектора або галузі.

– стійкість фінансової системи та спроможність фінансових інститутів витримувати потрясіння;

– інновації та технологічний розвиток;

– розвиток людського капіталу;

– інвестиції в освіту, охорону здоров'я та навчання;

– ефективне управління ресурсами;

– прозорість та підзвітність;

– ефективне та передбачуване функціонування уряду та бізнесу на принципах відкритості, що сприяє зменшенню корупції та підвищує довіру;

– добросовісність господарської діяльності та ефективна протидія недобросовісній конкуренції;

– стійке та ефективне управління державним боргом:

– розвиток всіх типів інфраструктури;

– підтримка заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них;

– широке застосування практик добросовісного саморегулювання господарської діяльності, за верифікації громадянським суспільством та наглядом органів влади;

– умови для ефективної до міжгалузевої взаємодії та координації.

Розгляд ***соціально-економічної резільєнтності з позиції соціально-економічного виміру***, обґрунтовує необхідність структурного визначення основні елементи правової резильєнтності до яких слід віднести:

– правова визначеність та стабільність;

– ефективна та швидка адаптивність до навколишніх змін;

– здатність виявляти та усувати корупційні явища, неефективні практики, а також адаптуватися до нових викликів і загроз;

– інституційна спроможність:

– громадська участь;

– доступ до правосуддя;

– наявність механізмів для запобігання та вирішення конфліктів;

– спроможність правової системи до самовідновлення.

Останнім критерієм, що характеризує соціально-економічну резільєнтність який буде розглянуто в цій статті є «форма резільєнтності».

Термін «форма» походить від лат. forma – (зовнішній вигляд). В праві поняття форми означає зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки, які офіційно встановлені (санкціоновані) державою або загальновизнані суспільством. Попри те, що виділяють 4 форми права (правовий звичай; правовий прецедент; нормативно-правовий договір; нормативно-правовий акт), до форм правової резільєнтності вони не відносяться.

За своєю суттю форма права – це спосіб зовнішнього вираження та закріплення сукупності усіх правових норм, що регулюють суспільні відносини. Іншими словами, форма – надає практичну здатність в реалізації цих норм права.

Отже, під ***економіко-правовою формою резільєнтності*** слід розуміти правову здатність діяти в несприятливих економічних умовах. Відповідно треба виділити її наступні ***правові форми***: резильєнтність правової системи (як здатність системи права реагувати та адаптувати виклики): резильєнтність правових інституцій (як здатність державних та громадських інституцій зберігати свою функціональність): резильєнтність окремих осіб (як здатність громадян розуміти свої права та обов'язки, знати, як захистити свої інтереси в правовій системі, долати перешкоди у доступі до правосуддя, а також адаптуватися до змін у законодавстві та правових процедурах).

Враховуючи вищезазначене, можна вивести форми соціальної та економічної резільєнтності.

В ***соціальній резільєнтності доречно виділяємо наступні форми***:

– індивідуальна (як здатність індивідуума справлятися з труднощами);

– мережева (як здатність колективно справлятися з труднощами);

– просвітня та освітня (як здатність до навчання);

– інноваційна (як здатність впровадження інновацій);

– інституційна спроможність (як здатність державних інститутів ефективно діяти в умовах кризи);

– координаційна стійкість (як здатність до ефективної координації дій між різними суб'єктами в умовах кризи);

– економічної стійкості (як здатність економіки та її суб'єктів долати економічні труднощі);

– екологічна стійкість (здатність долати негативні екологічні наслідки);

– політична стійкість (як спроможність політичної системи функціонувати зберігаючи єдність перед загрозами та відповідність демократичним принципам та цінностям).

Відповідно форми економічної резільєнтності відповідальні за здатність економіки відновлюватися після криз, адаптуватися до нових умов, забезпечувати сталий економічний розвиток, а також диверсифікацію, інновації та розвиток людського капіталу.

Отже, **до форм економічної резільєнтності** слід віднести;

– Абсорбцію (як спроможність до криз в економіки та забезпечення сталого економічного розвитку);

– Адаптацію (як здатність економіки адаптуватись до нових умов на ринку);

– Економічну диверсифікацію (як спроможність перенесення економічної активності);

– Сировинну диверсифікацію (як спроможність відмовлятись (заміщувати) окремі сировинні ресурси, матеріали чи комплектуючи, або заміни джерел їх постачання);

– Інновацію (як здатність до стимулювання впровадження новітніх технологій);

– Збереження, залучення, та розвиток трудового капіталу (як спроможність зберігати наявні трудові ресурси, залучати нові та стимулювати їх до розвитку);

– Гнучкість та міграційну спроможність ринку праці (як здатність ринку праці швидко адаптуватися до змін у попиті на робочу силу, забезпечуючи можливості для внутрішньої та зовнішньої трудової міграції чи перекваліфікації);

– Стійкість фінансової системи (як здатність фінансової системи витримувати фінансові потрясіння);

– Інфраструктурну підтримка (як здатність підтримувати наявну та розвівати необхідну для економіки інфраструктуру).

Визначення інших критеріїв, що характеризують соціально-економічну резільєнтність міста такі як принципи, чинники та основні питання резільєтності, а також розробки механізмів їх забезпечення, буде приділена увага у майбутніх наукових дослідженнях.

В контексті цього дослідження, переходячи до встановлення ключових негативних наслідків, що виникають в умовах мілітарного впливу та загрожують повоєнному відновленню, доцільно звернутися до низки наукових праць з зазначеної тематики.

Так, Я.П. Пухальська серед негативних наслідків війни та ймовірного впливу на повоєнне відновлення називає: *окупацію* територій України (разом з не визначенням дати закінчення війни та умов її припинення або призупинення, адже в такому випадку існують сценарії тимчасово не повністю звільнених територій); *вимушену міграцію* (за її даними 11 млн українців стали зовнішніми та внутрішніми мігрантами); *руйнування інфраструктури* (з наголосом на незавершеному характері цього процесу, з невідомим часом його припинення та остаточними наслідками); втрата транзитного потенціалу (як поточно, так і враховуючи високу ймовірність складних відносин з Росією в повоєнні часи); *деіндустріалізація промислових міст та регіонів* (адже найбільші руйнування зазнали й зазнають промислові міста і регіони України, що впливатиме у майбутньому на розміщення продуктивних сил по території України, не визначеності з доцільністю відновлення в повному обсязі зруйнованих підприємств саме в прикордонних з Росією регіонах) [14].

Тетяна Ляшенко вбачає загрозу повоєнного відновлення України у *популізмі та непрофесійності сучасної політичної еліти*. Вона наголошує на фактах, які демонструють, що чинний Президент України прийшов до влади на популістичних гаслах та протестних настроях суспільства, політична еліта оновилась випадковими для політики, не професійними людьми, що завдячують своєму статусу особисто після виборному рейтингу Президента, а точніше – тому бренду, який він представляв.

Лояльність є нагальним питанням для існування такої еліти. Тип керівництва країною істотно змістився у бік авторитарного правління невеликої групи людей. Ситуація ускладняється тим, що під час воєнного стану заборонені масові акції протесту, а це не дає можливості знайти вихід соціальному невдоволенню. Напруга зростає через надмірну централізацію влади в Офісі Президента та РБНО, які де-факто відсувають інші державні органи та інституції, залишаючи їм допоміжну та адміністративну роль. Крім того, парламент, а фактично президентська більшість, майже повністю перебрав на себе законодавчу ініціативу.

Статичність еліти в демократичному суспільстві може призвести до авторитарного режиму, тобто «конфігурація елітних груп у суспільстві є важливим провісником структури управління». Цей процес значно прискорюється за умови повного панування популістів в усіх органах влади, або стану довготривалої кризи, включаючи війну. Отже, в Україні існує серйозна *загроза втрати демократії* [15].

О.Ф. Новікова та Н.А. Азьмук наголошують на таких слабкостях України як: *несприятлива демографічна ситуація, низька якість трудового життя, складність ведення бізнесу, ускладнений доступ до фінансових ресурсів, низький рівень кібербезпеки, нерозвинута «зелена економіка», незадовільна інституційна спроможність* [16].

Попри те, що значна частина вищезазначених авторів серед загроз повоєнному відновленню складну демографічну ситуацію, але існує багато науковців, які вважають цю ситуацію ключовою, що впливає на всі інші соціально-економічні процеси в країні, та виділяють низку загроз саме в контексті ймовірності не виправлення демографічних проблем включно з міграцією.

За оцінками низькі вчених, а також статистичних досліджень загальні обсяги внутрішньої та зовнішньо міграції сягають 11 млн осіб [14]. Дані зовнішньої міграції різняться від майже 3,5 млн українців (що за даними Держприкордонслужби офіційно перетнули кордон з 2022 року і не повернулись [17], до 6.2 млн [12], адже істотна частина людей виїхало на заробітки ще раніше і не повернулась, а також не офіційно перетнула кордон, або була примусово депортована до Росії. Внутрішня міграція офіційно склала 4,6 млн осіб [19] при тому, що значна частина таких мігрантів офіційно не отримувала такий статус.

При цьому за обнадійливою інформацією наведеною М.А. Матвійчук багато мігрантів планують повернутися, якщо безпека покращиться та будуть створені умови для роботи та життя в Україні [18].

Проаналізував доповідь В. Потапенка «Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні» М.А. Матвійчук підсумувала причини ймовірного неповернення частини громадян України після війни з вимушеної міграції, виділив кілька ключових аспектів, які впливають на це рішення: *Безпековий контекст*: Наявність активних бойових дій та загрози безпеці є однією з основних причин неповернення громадян. *Економічні фактори*: Призначенням багатьох мігрантів є поліпшення економічного стану. Якщо у країні походження залишаються економічні проблеми, низькі зарплати та обмежені можливості для самореалізації, то це може бути фактором, який гальмує повернення. *Руйнування та відсутність житла*: Руйнування житла та соціальної інфраструктури на зруйнованих територіях ускладнює повернення. Можливості для саморозвитку: *Інтеграція в іноземному суспільстві*, зокрема навчання та працевлаштування, може бути мотивацією для подальшого перебування за кордоном. Можливість здобувати якісну освіту, розвивати професійні навички й забезпечувати краще майбутнє для дітей також впливає на рішення про залишення. *Невизначеність та економічні перспективи в Україні*: До закінчення конфлікту та початку відновлення країни рівень невизначеності в Україні щодо економічних перспектив є великим фактором, який гальмує повернення. *Сімейні обставини та руйнування сімей*.

Цікавою на мою думку є також дослідження О.Л. Лісовської, яка, наголосив на основних факторах, що стримують біженців від повернення з вимушеної закордонної міграції, яка ще може посилитись у разі масового виїзду чоловіків після скасування воєнного стану, зробила цікаве

спостереження, що протягом трьох воєнних років не тільки споживання і нагромадження сумарно перевищили ВВП країни, а навіть споживання перевищило ВВП. Це відбулося через *зростання боргових зобов'язань* держави в яких О.Л. Лісовська вбачає, ще один негативний фактор, що може впливати на повоєнне відновлення [20].

Також, отримані результати на думку О.Л. Лісовської за врахування особливостей структури ВВП України за кінцевим використанням за період 2022–2024 років, є свідченням ймовірності тіньового перерозподілу частини валового внутрішнього продукту [20].

Подібного висновку дійшли й співробітники Інституту економіко-правових досліджень ім. В.К. Мамутова НАН України у своєму довоєнному дослідженні «Роль українського споживача в економіці та важливість використання РРО для простежуваності продукції на ринку та захисту споживчих прав» наголосив на високій частці тіньової економіки. В дослідженні також наголошувалось, що при значно меншій частці українських споживачів при формуванні ВВП за витратами, яка у 2020 році становила 73,4%. споживачі через сплату ПДВ та акцизів стали найбільшими наповнювачами бюджету України. Цей показник міг бути майже на третину більший якби не високий рівень тіньової економіки [21].

Проаналізував зазначені науковцями ймовірні негативні наслідки мілітарного впливу на повоєнне відновлення України, вважаю важливим наголосити, що більших з них стосується різних видів впливу на згаданий вище принцип якості життя людини. Отже, для їх усунення доречно розробити систему правових механізмів для реалізації зазначеного принципу на практиці.

На мою думку, головна умова формуванню якісного середовища для життя людини витікає з визначеної в роботі дефініції соціально-економічна резільєтність міста. Де наголошено на здатності соціально-економічної системи міста самостійно з обмеженим державним втручанням, протистояти (абсорбувати), адаптуватись чи відновлюватись від потрясінь та негативних викликів, зі збереженням прийнятних темпів економічного розвитку, без шкоди для забезпечення всіх основних потреб його мешканців, через мінімізацію негативних наслідків та максимізацію використання нових можливостей.

Отже, зазначене обґрунтовує необхідність стимулюванням впровадження практик саморегулювання добросовісної господарської діяльності, а підвищення довіри до таких практик має відбуватись через верифікацію громадськості.

Тому, головна умова розв'язання негативних наслідків мілітарного впливу та повоєнне відновлення в контексті соціально-економічного аспекту економіко-правового виміру резільєнтності міста вбачається у реальному розташуванні людини та споживача в центрі будь-якої державної чи місцевої політики, а це має дотягатися через створення гарантії залученням громадськості до процесів прийняття рішень з усіх важливих для них питань.

Висновки. В статті досліджено соціально-економічний аспект резільєнтності міста в умовах мілітарного впливу та повоєнного відновлення через перетин економічних та правових факторів, де правові норми впливають на економічні процеси, а економічні фактори впливають на правове регулювання та соціум.

Проаналізував ймовірні негативні наслідки мілітарного впливу на повоєнне відновлення України було наголошено, що для їх усунення доречно розробити систему правових механізмів для реалізації принципу якості життя людини на практиці.

Базуватись впровадження зазначеного принципу має на стимулюванні впровадження практик саморегулювання добросовісної господарської діяльності верифікованих громадськістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Larysa G. Bogush. Sustainability as a priority of socio-economic development of Ukraine. *Механізм регулювання економіки* м. Суми, № 3-4 (97-98). 2022. С. 71–77. URL: http://mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/107/96
2. Л.Г. Богуш Стратегія регулювання транскордонних міграцій робочої сили України як складова політики резильєнтності. *Економіка та суспільство* м. Одеса № 69. 2024. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5238
3. О.В. Позняк та інші. Міграційна резільєнтність: визначення поняття *Всеукраїнська науково-практична конференція Модернізація економіки в контексті інноваційного розвитку сучасного суспільства.* 16–17 листопада 2023 року, м. Луцьк с. 138–142 URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=PCTSk7oAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=PCTSk7oAAAAJ:-f6ydRqryjwC
4. В.В. Близнюк та інші. Резильєнтність соціально-економічної системи: стратегія і тактика мінімізації нерівностей українського суспільства. *Журнал Європейської економіки* м. Тернопіль. Том 23. No 4 (91). 2024 С. 583–603. URL: https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1805/1758
5. Валерій Геєць, Тетяна Бурлай, Вікторія Близнюк Соціальна резильєнтність національної економіки крізь призму досвіду Європейського Союзу та України. *Економічна теорія*. м. Київ 2023. № 3. С. 5–43. URL: https://etet.org.ua/docs/ET_23_3_05_uk.pdf
6. Володимир Лісовський. Розвиток резільєнтності у зміцненні національної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Випуск 32, с. 120–127. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/32_2020/18.pdf
7. О.Ф. Новікова та Н.А. Азьмук. Цифровізація – чинник посилення резільєнтності соціально-трудової сфери та повоєнного відновлення України. *Економіка та суспільство* м. Одеса. Випуск № 53 / 2023. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2638/2556
8. Т. Маматова, Н. Борисенко, Теоретичне підґрунтя дослідження процесів публічного управління у сфері забезпечення резільєнтності територіальних громад в Україні. *Публічне управління та місцеве самоврядування,* м. Дніпро. Випуск № 2, 2023. URL: https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/public/article/view/317/283
9. О.М. Пахненко. Сутність та складові резильєнтності громад в контексті COVID-19. *Економіка та суспільство*. м. Одеса. Випуск № 39 / 2022 URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1390
10. Guntur Eko Saputro , Suwito Suwito. Economic resilience in asymmetric warfare. *Jurnal Pertahanan* Sentul. Bogor. Jawa Barat Vol 8, No 1 (2022) URL: https://jurnal.idu.ac.id/index.php/DefenseJournal/article/view/1587
11. В.В. Подзізей, Т.О. Шматковська. Соціально-економічні аспекти структурної трансформації економіки України. *Економіка та суспільство* м. Одеса Випуск № 62 / 2024 URL: file:///C:/Users/User/Downloads/4014-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-3927-1-10-20240612.pdf
12. Вимір. Словник UA Портал української мови та культури URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D1%96%D1%80
13. Структура. Словник UA Портал української мови та культури URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0
14. Я.П. Пухальська Відновлення та регіональний розвиток України після війни з Росією. *Актуальні проблеми економіки*. Київ. №7 (265), 2023 URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2023/07/06.23._topic_Yana-P.-Pukhalskai-88-98.pdf
15. Тетяна Ляшенко Популізм як загроза повоєнного відновлення України *Медіафорум* Чернівці №13, 2023 URL: https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum/article/view/516/516

16. О.Ф. Новікова Н.А. Азьмук Цифровізація – чинник посилення резільєнтності соціально-трудової сфери та повоєнного відновлення України URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2638/2556

17. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р *Офіційний вісник України* від 01.11.2024 – 2024 р., № 91, стаття 5892, код акта 127811/2024 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text

18. Матвійчук М.А. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України *Юридичний науковий електронний журнал* Запоріжжя № 12/2023 URL: http://lsej.org.ua/12_2023/125.pdf

19. Зросла кількість ВПО в Україні та шукачів тимчасового захисту за кордоном *ZMINA* URL: https://zmina.info/news/zrosla-kilkist-vpo-v-ukrayini-ta-shukachiv-tymchasovogo-zahystu-za-kordonom/

20. О.Л. Лісовська Демографічні наслідки військової агресії Росії як загроза економічній безпеці України *Економіка та суспільство* м. Одеса Випуск № 73 / 2025 URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5942

21. Роль українського споживача в економіці та важливість використання РРО для простежуваності продукції на ринку та захисту споживчих прав. Дослідження ДУ "ІЕПД ім. В.К. Мамутова НАНУ. Доповідна записка до керівників органів виконавчої та законодавчої влади. 2021. С. 74. URL.: https://www.iepd.kiev.ua/?p=12653